

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Мартінова Євгена Олександровича на тему: «Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Процес трансформації України як правової та демократичної держави європейського зразка передбачає функціонування ефективного механізму реагування на сучасні виклики й загрози, забезпечення захисту законних прав і свобод, інтересів суспільства і держави. Однією з головних є підвищення результативності протидії злочинності, перетворення змісту кримінальних процесуальних норм національного законодавства.

Концептуально правовий інститут закриття кримінального провадження зазнав істотних змін у 2012 році, шляхом прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, що передбачає трансформацію правового регулювання, шляхом визначення підстав та порядку закриття кримінального провадження, зокрема судом. Однак, враховуючи сучасні реалії функціонування правоохоронної системи в умовах повномасштабної військової агресії росії проти України, ще й досі не всі оновлені положення сприймаються беззаперечно позитивно, а окремі аспекти ще й досі залишаються неунормованими на законодавчому рівні, що як наслідок провокує суперечності та прогалини, чим нівелюється повнота правозастосовної діяльності суду.

Аналіз статистичних даних за 2018-2021 роки про стан розгляду кримінальних проваджень місцевими загальними судами, проаналізованих Верховним Судом, зокрема :

- 2018 рік: з 894,3 тис. матеріалів – 12,5 тис. закрито за результатами підготовчого провадження;
- 2019 рік: з 898,1 тис. матеріалів – 14,2 тис. закрито за результатами підготовчого провадження;
- 2020 рік: з 915,4 тис. матеріалів – 14,2 тис. закрито за результатами підготовчого провадження;
- 2021 рік: 943,1 тис. – 16,8 тис. закрито за результатами підготовчого провадження.

Наведені дисертантом статистичні дані дають підстави констатувати актуальність досліджень такої кримінальної процесуальної проблематики, як функціональна спрямованість діяльності суду в контексті загальноновизнаних міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини та здійснення правосуддя.

Аналіз наявного наукового доробку дає змогу дійти висновку, що досі не здійснено окремого комплексного наукового дослідження, присвяченого комплексному дослідженню правових та прикладних проблем закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання з врахуванням сучасних реалій.

Враховуючи викладене, можливо дійти висновку, що дисертаційне дослідження Мартинова Євгена Олександровича є актуальним та присвячене вирішенню наукового завдання щодо розробки теоретико-правових і прикладних шляхів реалізації судом його окремих процесуальних повноважень, виконання завдань практико-прикладного спрямування.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертанту всебічно й повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження. При написанні роботи автор проаналізував достатню кількість джерел (252 найменувань), ґрунтовно та критично вивчив роботи науковців за напрямом, що дало йому змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних основ і прикладних аспектів реалізації судом його окремих процесуальних повноважень.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, зокрема результатами вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду за 2018–2023 роки; Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та інших судів України (до 2017 року) та рішень місцевих судів; вивчення та опрацювання близько 2 тис. ухвал суддів за 2014–2021 роки; результатами опитування 30 прокурорів, 230 суддів, 90 адвокатів-захисників, а також власний багаторічний досвід автора на посаді судді.

Результати наукового дослідження апробовано на міжнародних та міжвідомчих науково-практичних конференціях та опубліковано у восьми наукових виданнях, серед яких чотири статі у наукових фахових виданнях України. Отже, дисертаційне дослідження Мартинова Є.О. виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача відображають його розділи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації Мартинова Є.О., з огляду на наявні основні положення теорії кримінального процесу на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства й судової практики його застосування.

Робота має наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше:

– концептуально доведено, що основними тенденціями перетворення змісту кримінальних процесуальних норм національного законодавства на сучасному етапі є їх гуманізація та прогресивна раціоналізація, що мають виявлятися одночасно й становити єдину перетворювальну систему, оскільки раціоналізація в окремих випадках може вступати в конфлікт із процесом гуманізації, а тому постала потреба праксеологізації інституту закриття кримінального провадження судом шляхом внесення змін і доповнень, спрямованих на створення умов, які забезпечують швидкий, повний та неупереджений судовий розгляд з тим, щоб жоден невинуватий не був

обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу;

– обґрунтовано теоретичну модель законодавчого врегулювання закриття кримінального провадження на підставі втрати чинності законом, що встановлював кримінальну протиправність діяння (п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України) у частині неможливості застосування такої норми в загальному порядку, тобто якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти його закриття або ухвалення вироку (п. 8 ст. 284 КПК України);

– аргументовано необхідність розгляду клопотань, заявлених учасниками процесу в межах підготовчого провадження до постановлення кінцевого рішення за аналогією ст. 363 КПК України, що в подальшому може виключити неповноту такого провадження як обставину оскарження судового рішення;

– деталізовано процедуру прийняття судового рішення під час закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому провадженні, основними етапами якої є: 1) з'ясування обставин кримінального провадження та встановлення підстав закриття; 2) попередня підготовка рішення з визначенням критеріїв й обмежень для його прийняття, оцінка підстав закриття з виконанням завдань кримінального провадження; 3) прийняття та документальне оформлення рішення (ухвала) з тлумаченням норм матеріального і процесуального права.

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Мартинова Є.О. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково дослідження.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Зроблені Мартиновим Є.О. висновки, за окремими розділами та в цілому за змістом дисертації, мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими, викладені автором чітко і коректно.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на системі загальнонаукових та спеціальних методів, які дозволили оптимально врахувати особливості об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *діалектичний* метод використано з метою вивчення та обґрунтування сутності й змісту правових категорій та явищ, їх елементів, а також формулювання понятійного апарату в контексті теми дисертаційного дослідження (розділи 1–3); *історико-правовий* – під час аналізу становлення та розвитку інституту закриття кримінального провадження судом і

законодавчої регламентації кримінальних процесуальних підстав закриття кримінального провадження судом (підрозділи 1.1, 2.1); *системно-структурний* – надав можливість структурувати роботу, надати кримінальну процесуальну характеристику інституту закриття кримінального провадження судом (підрозділ 1.2), висвітлити зміст підстав закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання (підрозділ 2.1), а також схарактеризувати особливості судових рішень у контексті предмета дослідження (підрозділ 3.2); *порівняльно-правовий* – для аналізу зарубіжного досвіду реалізації норм інституту закриття кримінального провадження судом і можливості його імплементації в національну кримінальну процесуальну й судову практики (підрозділ 1.3, розділи 2, 3); *формально-логічний* – під час аналізу джерел права, систематизації судового матеріалу, а також з'ясування проблемних питань окремих підстав закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання (підрозділ 2.2, розділ 3); *соціологічні та статистичні* – обґрунтовано низку сформульованих висновків і пропозицій, а також узагальнено вивчення кримінальних проваджень та матеріалів практики (розділи 2, 3).

Методи дослідження були використані комплексно та забезпечують високий рівень наукової обґрунтованості положень, що розроблені в дисертації.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними. Під час підготовки дисертаційного дослідження автор використовував власний суддівський досвід роботи.

Отже, результати дисертаційного дослідження Мартинова Є.О., що виносяться на захист є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки широкому використанню різних методів наукового дослідження, аналізу широкого кола нормативно-правових актів, що регламентують правозахисну діяльність, наукових праць в галузі кримінального процесу та криміналістики.

Постановка завдань, визначення об'єкту та предмету наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають вимогам до наукових робіт даного різновиду. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані, загальна мета досягнута.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що в роботі, з огляду на наявні основні положення теорії кримінального процесу та судової практики, на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій з особливостей закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені й може бути використано у:

– *правозастосовній діяльності* – для забезпечення єдиних підходів до застосування положень кримінального процесуального законодавства суддями, а також удосконалення їхньої діяльності щодо закриття кримінальних проваджень з визначених кримінальним процесуальним законом підстав (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 10.11.2022);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Національної академії внутрішніх справ від 10.05.2023);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації суддів і прокурорів (акт Національної академії внутрішніх справ від 16.05.2023).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Мартинова Є.О. викладена українською мовою та має чітку структуру, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від поставлених завдань, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження - 228 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 164 сторінки.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. Анотація дисертації, ідентична її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації.

У розділі 1 «Гене́за, поняття та зарубіжний досвід закриття кримінального провадження судом», проаналізовано стан наукових досліджень інституту закриття кримінального провадження судом, його кримінальна процесуальна характеристика, а також зарубіжний досвід реалізації норм закриття кримінального провадження судом.

Запропоновано періодизацію становлення та розвитку кримінального процесуального інституту закриття кримінального провадження судом на стадії підготовчого судового засідання: звичаєвий; козацький; імперський; радянський; сучасний періоди.

У розділі 2 «Підстави закриття кримінального провадження судом на стадії підготовчого судового засідання», проаналізовано поняття та класифікацію підстав закриття кримінального провадження на стадії

підготовчого судового засідання, характеристику окремих підстав закриття кримінального провадження судом на стадії підготовчого судового засідання.

Автором аргументовано, юридичні факти в механізмі правового регулювання закриття кримінального провадження виконують одну з головних ролей – забезпечують функціонування правових відносин і створюють перехід від загальної моделі прав й обов'язків, зафіксованої у КПК України, до конкретних, що втілюється у правовідносинах. Підстави закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання є процесуальними фактами, що встановлює під час підготовчого провадження суд, які виключають або засвідчують недоцільність подальшого здійснення кримінального провадження, зобов'язуючи останнього прийняти рішення про закриття кримінального провадження відповідно до чинного законодавства. До структури кримінальних процесуальних відносин, які виникають під час закриття кримінального провадження, необхідно віднести систему елементів тих правовідносин, у які вступають учасники підготовчого провадження з метою досягнення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України та які забезпечені письмовим процесуальним документом – рішенням суду. Кримінальне процесуальне звільнення від відповідальності – це кримінальна процесуальна діяльність суду, пов'язана зі звільненням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність (ст. 45–49, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 4 ст. 212, ч. 3 ст. 369 КК України, закону про амністію або акта помилування) від державного осуду у формі кримінального покарання, яке повинно було б індивідуалізуватися в обвинувальному вирокі суду.

Досліджено проблемні аспекти інституту відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. На основі виокремлення істотних ознак повної та часткової відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в кримінальному процесі запропоновано дії суду, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, а потерпілого чи його представника в судовому засіданні немає. Також визначено правову природу постанови прокурора про відмову від підтримання державного обвинувачення, винесеної в суді, передбачивши, що її може бути переглянуто.

У розділі 3 «Процесуальний порядок закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання» окреслено загальні засади й особливості закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому провадженні, судові рішення під час закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому провадженні.

Обґрунтовано, що закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому провадженні передбачає етапи (частини), що визначені його завданнями: 1) отримання, аналіз та вивчення обвинувального акту з відповідними додатками, надісланого прокурором (с. 291 КПК України), призначеним суддею; 2) проведення підготовчої частини, передбаченої ст. 342–345 КПК України, підготовчого засідання; 3) проведення засідання, безпосереднє з'ясування однієї з підстав, яка зумовлює закриття

кримінального провадження; 4) розгляд клопотань, заявлених учасниками процесу в процесі підготовчого провадження; 5) прийняття рішення про закриття кримінального провадження; 6) ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінального провадження.

Визначено, загальними правилами прийняття кримінальних процесуальних рішень такі: 1) прийняття рішення суддею; 2) розумні строки; 3) належна структура; 4) наявність визначених законом реквізитів; 5) правильне застосування належних норм матеріального та процесуального законодавства; 6) обґрунтованість і вмотивованість прийняття рішення; 7) розумність прийняття рішення.

Окреслено основні етапи процесу прийняття судового рішення під час закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому провадженні визначено: 1) з'ясування обставин кримінального провадження і встановлення підстав закриття; 2) попередня підготовка рішення з визначенням критеріїв й обмежень для його прийняття, оцінка підстав закриття з виконанням завдань кримінального провадження; 3) прийняття та документальне оформлення рішення (ухвала) з тлумаченням норм матеріального та процесуального права.

Наприкінці кожного розділу та всієї дисертації Мартиновим Є.О. наводяться висновки, в яких конкретно характеризується зміст розглянутих питань. Висновки відповідають загалом завданням та меті дисертаційного дослідження, мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності.

Список використаних джерел складається з 252 найменування, до яких включені джерела як у вітчизняних, так і зарубіжних виданнях. Необхідно зазначити, що кожний розділ дисертаційного дослідження має свою наукову значимість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу та у результаті об'єднання усіх розділів утворюється цілісне дослідження, що є основою для вирішення практичного завдання – закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація Мартинова Євгена Олександровича відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Мартиновим Є.О. на тему «Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання» можливо використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом, а також практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. Не зрозуміло з яких міркувань виходив дисертант, відкидаючи усталену в науковій літературі класифікацію підстав для закриття кримінального провадження на реабілітуючі та не реабілітуючі, та

підтримуючи І. В. Гловюк зауважив, що модель класифікації підстав закриття кримінального провадження в суді на реабілітуючі та nereабілітуючі вже не відповідає викликам сьогодення та потребам практики стосовно їх застосування (стор. 97, 98, 104).

Зауважимо, що на сьогодні зазначену класифікацію використовує та застосовує у своїх наукових дослідженнях в умовах дії чинного КПК України низка вітчизняних науковців при характеристиці підстав для закриття кримінального провадження, у тому числі й судом (Ляш А. О., Благодир С. М. Закриття кримінального провадження за новим КПК України: деякі питання. *Адвокат*. 2013. №1. С. 25-28; Капліна О. В. Проблеми закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами. Правове забезпечення оперативно- службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійного діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2016 р.). Харків, 2016. Вип. 7. С. 261-265; Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження: автореферат... канд. юрид. наук, спец. 12.00.09. К.: Нац. акад, внутр, справ, 2016. 20 с.; та ін.).

При цьому у самій роботі автор розкриває сутність окремих підстав для закриття кримінального провадження судом, виходячи саме з цієї класифікації.

2. Надаючи характеристику окремих підстав закриття кримінального провадження судом (підрозділ 2.2.), автор вірно зауважує що: «КПК України не вказує, до якого різновиду підстав належить декриміналізація діяння... Оскільки декриміналізація діяння є nereабілітуючою підставою закриття кримінального провадження, а отже, її застосування фактично констатує причетність особи до вчинення кримінально караного діяння, то вона може бути застосована лише в разі, якщо в судовому засіданні доведено, тобто встановлено доказами, що особа вчинила діяння і кримінальна відповідальність за це діяння скасована» (с. 112 дис.). Водночас, КПК України не передбачає особливостей процедури застосування п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України, зокрема і в ситуаціях, коли обвинувачений під час судового засідання наполягає на ухваленні виправдувального вироку. Декриміналізація діяння не є реабілітуючою підставою, і тому закриття кримінального провадження з цієї підстави потребує таких самих серйозних, повних і всебічних досліджень, як і в справі з обвинувальним висновком.

На жаль, розроблення законодавства з аналізованих питань ще не завершено, а тому потребує додаткового обґрунтування й дисертантом.

3. Потребує додаткового обґрунтування питання часу й порядку надання сторонами матеріалів кримінального провадження в підготовчому провадженні, позаяк судова практика з цього приводу є неоднозначною. В одних випадках у підготовчому судовому засіданні під час здійснення підготовки кримінального провадження до судового розгляду прокурори заявляють клопотання про долучення матеріалів досудового розслідування, в інших – прокурори не долучають матеріали досудового розслідування, посилаючись на положення п. 6 ч. 4 ст. 291 КПК України.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. Представлена

дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Сформульовані у ній рекомендації та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Мартинова Є.О. на тему «Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Мартиновим Євгена Олександровича на тему «Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці та вирішенні проблем використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – **Мартинов Євген Олександрович** заслуговує на **присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

РЕЦЕНЗЕНТ:

**Завідувач кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Володимир АТАМАНЧУК
